

Veranderingen in middelengebruik onder Nederlandse scholieren: samenhang met schoolniveau

Kernpunten

Roken

- Sinds 2003 is de prevalentie van roken (ooit, in de afgelopen maand of dagelijks roken) onder leerlingen van alle schoolniveaus significant gedaald. De daling in roken in de afgelopen maand en dagelijks roken is het sterkst op het VMBO-b (basis- of kaderberoepsgerichte leerweg). Desondanks blijft de prevalentie van roken ook in 2015 het hoogst onder leerlingen van het VMBO-b.
- Jongeren roken minder vaak als zij een groter besef hebben van de schadelijkheid van roken en als de ouders strenge regels hanteren over roken en er veel toezicht en veel steun van ouders wordt ervaren.
- Deze factoren worden minder vaak gerapporteerd door VMBO-b leerlingen dan door leerlingen van de andere schoolniveaus. Dit verklaart mogelijk voor een deel de verschillen tussen schoolniveaus in de prevalentie van roken.

Alcohol

- Sinds 2003 is de prevalentie van alcoholgebruik (ooit of in de afgelopen maand alcohol gedronken, dronkenschap of binge drinken (5 of meer glazen bij één gelegenheid)) onder leerlingen van alle schoolniveaus significant gedaald. In 2015 is de prevalentie van al deze vormen van alcoholgebruik het hoogst onder leerlingen van het VMBO-b.
- Jongeren drinken minder vaak als zij een groter besef hebben van de schadelijkheid van drinken en als ouders strenge regels hanteren over alcoholgebruik en er veel toezicht en veel steun van ouders wordt ervaren.
- Deze factoren worden minder vaak gerapporteerd door VMBO-b leerlingen dan door VWO leerlingen. Dit verklaart mogelijk voor een deel de verschillen tussen schoolniveaus in de prevalentie van alcoholgebruik.

Cannabis

- Sinds 2003 is de prevalentie van cannabisgebruik (ooit en in de afgelopen maand) onder leerlingen van bijna alle schoolniveaus significant gedaald. In 2015 zijn geen verschillen zichtbaar tussen de schoolniveaus wat betreft de prevalentie van blowen.
- Jongeren blowen minder vaak als zij een groter besef hebben van de schadelijkheid van blowen en als ouders strenge regels hanteren over cannabisgebruik en er veel toezicht en veel steun van ouders wordt ervaren.
- Deze factoren worden minder vaak gerapporteerd door VMBO-b leerlingen dan door VWO leerlingen. Uitzondering hierop zijn strenge regels van ouders over cannabisgebruik, dit wordt op alle schoolniveaus in gelijke mate gerapporteerd.

Inleiding

Sinds de jaren '80 voert het Trimbos-instituut elke 4 jaar het Peilstationsonderzoek Scholieren uit om het gebruik van tabak, alcohol en cannabis onder leerlingen in het voortgezet onderwijs in kaart te brengen. Hierbij is ook bij elke meting gekeken naar de verschillen in het middelengebruik tussen de schoolniveaus. Met name de verschillen tussen het laagste opleidingsniveau (VMBO-b) en het hoogste niveau (VWO) zijn groot. Over het algemeen wordt er vaker middelengebruik geobserveerd bij VMBO-b leerlingen dan bij VWO leerlingen [1].

De afgelopen jaren is sterk ingezet op het verminderen van middelengebruik onder jongeren en dit lijkt zijn vruchten af te werpen. Het gebruik van tabak, alcohol en cannabis neemt af [1]. Het is echter onduidelijk of de daling in het gebruik van middelen zich op alle schoolniveaus gelijkmatig voordoet of dat de verschillen tussen schoolniveaus zijn toe- of afgenomen. Het is belangrijk om dit in beeld te brengen zodat inzichtelijk wordt of met de preventieactiviteiten van de afgelopen jaren leerlingen van alle schoolniveaus zijn bereikt.

Naast het in kaart brengen van deze veranderingen is het ook van belang om meer inzicht te krijgen in beschermende factoren. Een beschermende factor kan mogelijk voorkomen dat leerlingen een middel gaan gebruiken. Zo blijkt risicoperceptie samen te hangen met middelengebruik. Leerlingen die denken dat het schadelijk is om een middel te gebruiken, zullen hier ook minder vaak mee beginnen. Het is belangrijk om te onderzoeken of scholieren van de verschillende schoolniveaus de risico's van gebruik hetzelfde inschatten. Daarnaast speelt ook de omgeving, met name de ouders, in deze leeftijdsgroep (12 t/m 16 jaar) een grote rol als het gaat om het middelengebruik. Het middelengebruik van leerlingen is bijvoorbeeld lager als ouders hier strenge regels over stellen [2]. Deze factsheet onderzoekt daarom ook in hoeverre factoren zoals regels, toezicht en steun verschillen tussen de schoolniveaus. Zowel de risicoperceptie als het ouderlijk gedrag is veranderbaar en meer inzicht in de rol van deze factoren kan belangrijke aanknopingspunten bieden voor toekomstig (preventief) beleid.

De studie

Deze factsheet rapporteert cijfers van het Peilstationsonderzoek Scholieren. Dit landelijke onderzoek wordt elke vier jaar uitgevoerd onder scholieren in het voortgezet onderwijs [1]. De huidige factsheet gebruikt gegevens van de vier metingen in de periode van 2003 tot en met 2015. Er worden vier schoolniveaus onderscheiden: VWO, HAVO, VMBO theoretische of gemengde leerweg (VMBO-t) en VMBO-basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg (VMBO-b). Deze rapportage richt zich, net als het landelijke rapport, alleen op leerlingen van 12 tot en met 16 jaar. Daarnaast beperkt de factsheet zich tot de eerste vier leerjaren van het voortgezet onderwijs zodat een goede vergelijking tussen het VMBO en HAVO/VWO mogelijk is. Hierdoor kunnen de cijfers echter iets afwijken van de cijfers uit het landelijke rapport [1].

Opzet van de rapportage

Allereerst worden de trends in het gebruik van tabak, alcohol en cannabis naar schoolniveau besproken voor de periode 2003 - 2015. Daarna wordt nader ingegaan op twee beschermende factoren die mogelijk samenhangen met zowel schoolniveau als middelengebruik, namelijk risicoperceptie en de rol van de ouders. Risicoperceptie

betreft de veronderstelde schadelijkheid van middelengebruik, dit is bij alle metingen op dezelfde manier gevraagd. Om de rol van de ouders vast te stellen is leerlingen gevraagd in hoeverre hun ouders strenge regels stellen over roken, alcohol of cannabis en in hoeverre hun ouders toezicht houden (bijvoorbeeld 'ik heb toestemming van mijn ouders nodig om een avondje weg te zijn') en steun bieden (bijvoorbeeld 'mijn ouders laten merken dat ze van mij houden'). Deze twee aspecten (risicoperceptie en rol van de ouders) zullen in verband worden gebracht met middelengebruik en schoolniveau. Daarnaast zullen veranderingen in risicoperceptie sinds 2003 bekeken worden. Omdat de rol van de ouders op de metingen steeds verschillend is uitgevraagd richten we ons hierbij alleen op 2015.

Om rekening te houden met de verschillende verdeling van geslacht en leeftijd over de schoolniveaus zijn alle analyses uitgevoerd met correctie op geslacht en leeftijd. In de figuren met trends worden ook de 95% betrouwbaarheidsintervallen weergegeven. Verschillen waarbij de 95% betrouwbaarheidsintervallen van de percentages niet overlappen zijn significant. Alleen verschillen die statistisch significant zijn worden gerapporteerd.

Roken

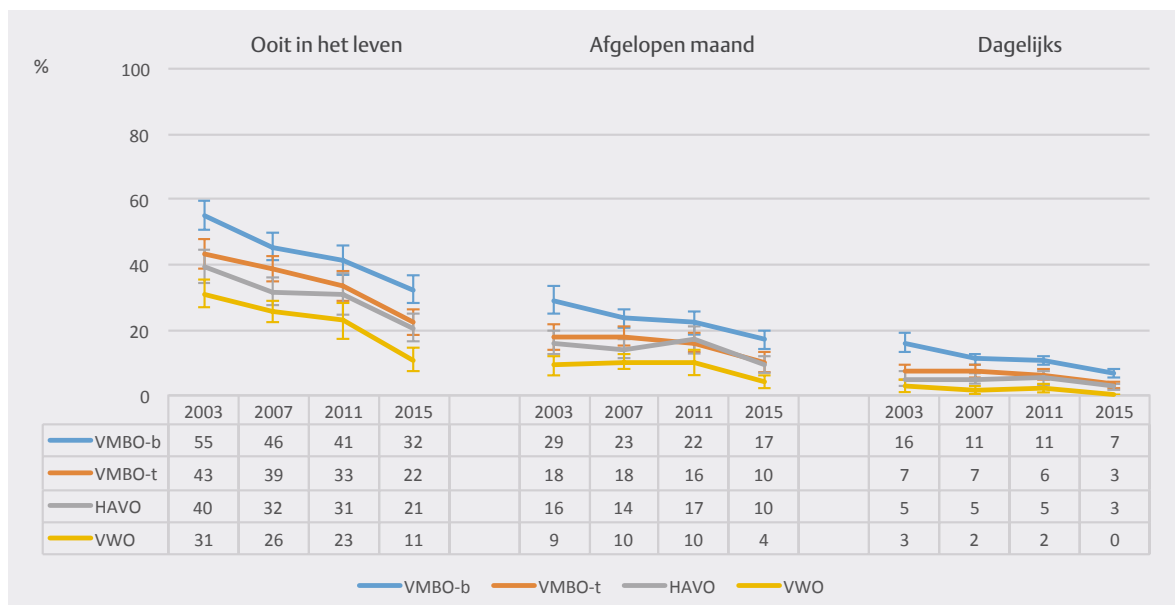
In 2003 had 43 procent van de leerlingen van 12 t/m 16 jaar ooit in het leven gerookt (*lifetime* prevalentie) en dit percentage was in 2015 significant gedaald naar 22 procent. Na uitsplitsing naar schoolniveau is te zien dat de *lifetime* prevalentie van roken op alle schoolniveaus ongeveer even sterk is gedaald (figuur 1). Zowel in 2003 als in 2015 hebben leerlingen op het VMBO-b het vaakst ooit gerookt en leerlingen op het VWO het minst vaak.

Als gekeken wordt naar roken in de afgelopen maand is een daling zichtbaar van 19 procent in 2003 naar 10 procent in 2015. Op alle schoolniveaus heeft een significante daling plaatsgevonden (figuur 1), maar

de absolute daling is op het VMBO-b sterker dan op het VWO. Ondanks de sterkere daling roken leerlingen op het VMBO-b in 2015 nog altijd significant vaker in de afgelopen maand dan leerlingen van de andere drie schoolniveaus.

De prevalentie van dagelijks roken is in de periode 2003 - 2015 afgenomen van 8 naar 3 procent. De daling blijkt op alle schoolniveaus significant (figuur 1), maar de absolute daling op het VMBO-b is sterker dan op de andere drie schoolniveaus. Toch roken leerlingen van het VMBO-b in 2015 nog altijd het vaakst dagelijks.

Figuur 1. Trends in roken (ooit in het leven, afgelopen maand en dagelijks roken) naar schoolniveau (in %).

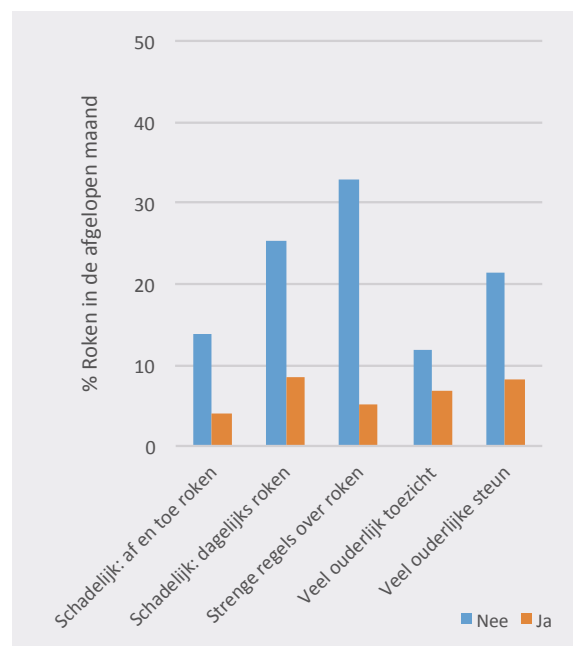
Risicoperceptie

Scholieren is gevraagd of zij denken dat het nogal of erg schadelijk is om af en toe te roken. In 2015 was dit bij vier op de tien leerlingen het geval. Deze risicoperceptie hangt samen met roken. Zo is in 2015 te zien dat scholieren die veronderstellen dat af en toe roken schadelijk is, minder vaak ooit in het leven, in de afgelopen maand of dagelijks roken. De eerste kolom van figuur 2 illustreert dit voor roken in de afgelopen maand in 2015. Van de leerlingen die géén schadelijkheid veronderstellen rookt 14% in de afgelopen maand en bij de leerlingen die wél schadelijkheid veronderstellen, is dit 4%. Onder leerlingen die niet roken hangt deze risicoperceptie daarnaast samen met een kleinere intentie om te gaan roken (niet in tabel). De veronderstelde schadelijkheid van af en toe roken is sinds 2003 toegenomen bij leerlingen van alle schoolniveaus, maar de absolute toename is sterker bij HAVO en VWO leerlingen dan bij VMBO-b leerlingen (figuur 3). In 2015 veronderstellen VWO leerlingen vaker dat af en toe roken schadelijk is dan leerlingen van de andere drie niveaus.

In 2015 veronderstelden bijna alle leerlingen dat het schadelijk was om dagelijks te roken (91%). Deze veronderstelde schadelijkheid van dagelijks roken hangt samen met minder vaak ooit in het leven, in de afgelopen maand en dagelijks roken. Zo roken scholieren die veronderstellen dat dagelijks roken schadelijk is minder vaak in de afgelopen maand dan scholieren die dit niet veronderstellen (respectievelijk 9% en 25%; figuur 2, kolom 2). Onder leerlingen die niet roken hangt deze risicoperceptie ook samen met een kleinere intentie om te gaan roken (niet in tabel). Hoewel de veronderstelde schadelijkheid van dagelijks roken

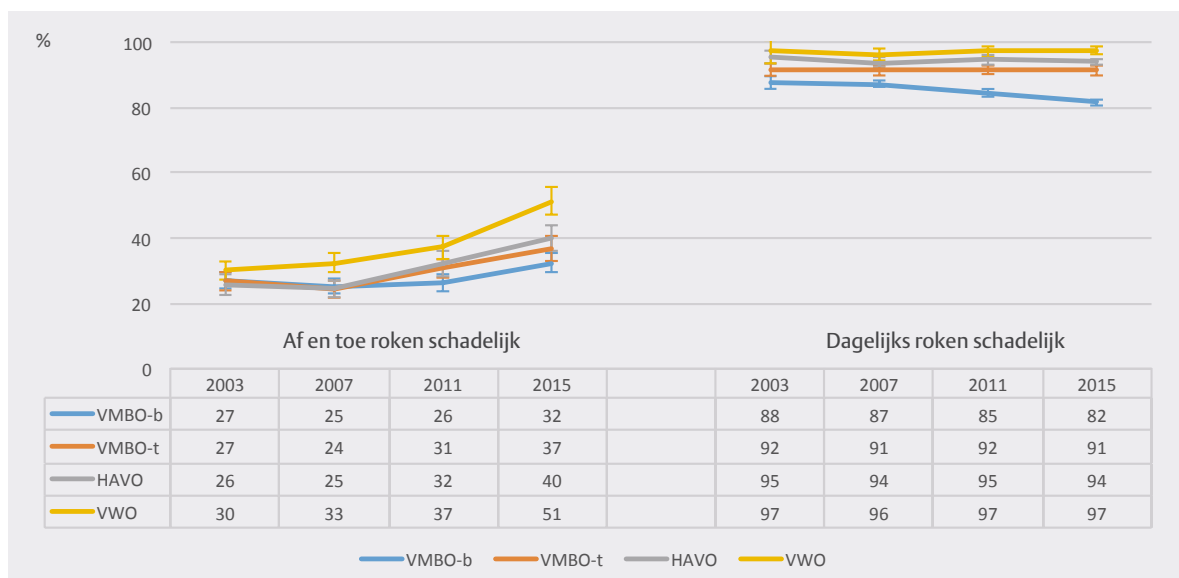
voor VMBO-t, HAVO en VWO leerlingen sinds 2003 onverminderd hoog is gebleven, is deze voor VMBO-b leerlingen significant gedaald in dezelfde periode (figuur 3). In 2015 is de risicoperceptie van dagelijks roken significant lager bij VMBO-b leerlingen dan bij leerlingen van de andere drie niveaus.

Figuur 2. Percentages rokers in de afgelopen maand (2015) naar risicoperceptie en de rol van de ouders.

Leeswijzer: van leerlingen die denken dat af en toe roken niet schadelijk is heeft 14% in de afgelopen maand gerookt en van leerlingen die denken dat af en toe roken wel schadelijk is, is dit 4%.

Figuur 3. Trends in het percentage leerlingen dat aangeeft dat af en toe of dagelijks roken schadelijk is, naar schoolniveau.

Tabel 1. Percentage leerlingen dat aangeeft dat ouders strenge regels hanteren, toezicht houden en steun bieden, naar schoolniveau (%).

	VMBO-b	VMBO-t	HAVO	VWO	Totaal
Strenge regels over:					
Roken	77	82	79	89	82
Alcohol	50	58	56	67	58
Cannabis	91	94	90	95	92
Veel toezicht	29	34	37	41	35
Veel steun	78	87	88	92	86

Bron: Peilstationsonderzoek Scholieren/Leefstijlmonitor, Trimbos-instituut i.s.m. RIVM, 2015.

Rol van de ouders

Scholieren is gevraagd of hun ouders strenge regels stellen over roken. Dit was bij 82 procent van de scholieren het geval (tabel 1). Leerlingen waarvan de ouders strenge regels stellen, roken minder vaak dan leerlingen waarvan de ouders geen strenge regels stellen (geldt voor ooit, in de afgelopen maand en dagelijks roken). Figuur 2 (kolom 3) illustreert dit voor roken in de afgelopen maand. Van de leerlingen die géén strenge regels rapporteren rookte 33% in de afgelopen maand en bij de leerlingen die wél strenge regels rapporteren is dit 5%. Uitgesplitst naar schoolniveau is te zien dat leerlingen van het VWO vaker zeggen dat hun ouders strenge regels stellen, dan leerlingen op het VMBO-b (respectievelijk 89% en 77%).

In 2015 geeft ruim een derde (35%) van de leerlingen aan dat hun ouders veel toezicht houden (tabel 1). Als ouders veel toezicht houden, is de kans op ooit in het leven, in de afgelopen maand en dagelijks roken kleiner (zie voor roken in de afgelopen maand figuur 2, kolom 4). VMBO-b leerlingen (29%) ervaren minder vaak dat hun ouders veel toezicht houden dan HAVO en VWO leerlingen (respectievelijk 37% en 41%).

In 2015 geeft 86% van de leerlingen aan dat hun ouders veel steun bieden (tabel 1). Als ouders

veel steun bieden, is de kans op ooit in het leven, maandelijks en dagelijks roken kleiner (zie voor roken in de afgelopen maand figuur 2, kolom 5). VMBO-b leerlingen (78%) ervaren minder vaak dat hun ouders veel steun bieden dan leerlingen van de andere drie niveaus.

Samenvatting

Sinds 2003 is de prevalentie van roken (ooit in het leven, afgelopen maand en dagelijks) bij alle schoolniveaus significant gedaald. De absolute daling was zelfs sterker bij het VMBO-b dan bij de andere schoolniveaus (m.u.v. ooit in het leven). Waarschijnlijk komt dit doordat VMBO-b leerlingen in 2003 beduidend vaker in de afgelopen maand en dagelijks gerookt hadden en hier dus meer verbetering mogelijk was. In 2015 roken VMBO-b leerlingen echter nog altijd vaker dan VWO leerlingen.

Roken komt vaker voor op het VMBO-b en bij leerlingen waarbij beschermende factoren minder aanwezig zijn. Omdat juist VMBO-b leerlingen minder vaak de beschermende factoren rapporteren dan leerlingen van de andere niveaus, zou de hogere prevalentie van roken onder VMBO-b leerlingen mogelijk deels verklaard kunnen worden door het minder aanwezig zijn van deze beschermende factoren.

Alcohol

In 2003 had 84 procent van de leerlingen van 12 t/m 16 jaar ooit in het leven een drankje met alcohol gedronken, dit percentage was in 2015 gehalveerd (43%). Na uitsplitsing naar schoolniveau is te zien dat alcoholgebruik ooit in het leven op alle schoolniveaus significant is gedaald (figuur 4) en dat de absolute daling sterker is op het VWO dan op het VMBO-b en VMBO-t. In 2003 hadden leerlingen op het VMBO-b minder vaak ooit in het leven een drankje met alcohol gedronken dan VWO leerlingen (respectievelijk 80% en 88%). In 2015 was dit andersom, toen hadden VMBO-b leerlingen vaker ooit alcohol gedronken dan VWO leerlingen (respectievelijk 48% en 34%).

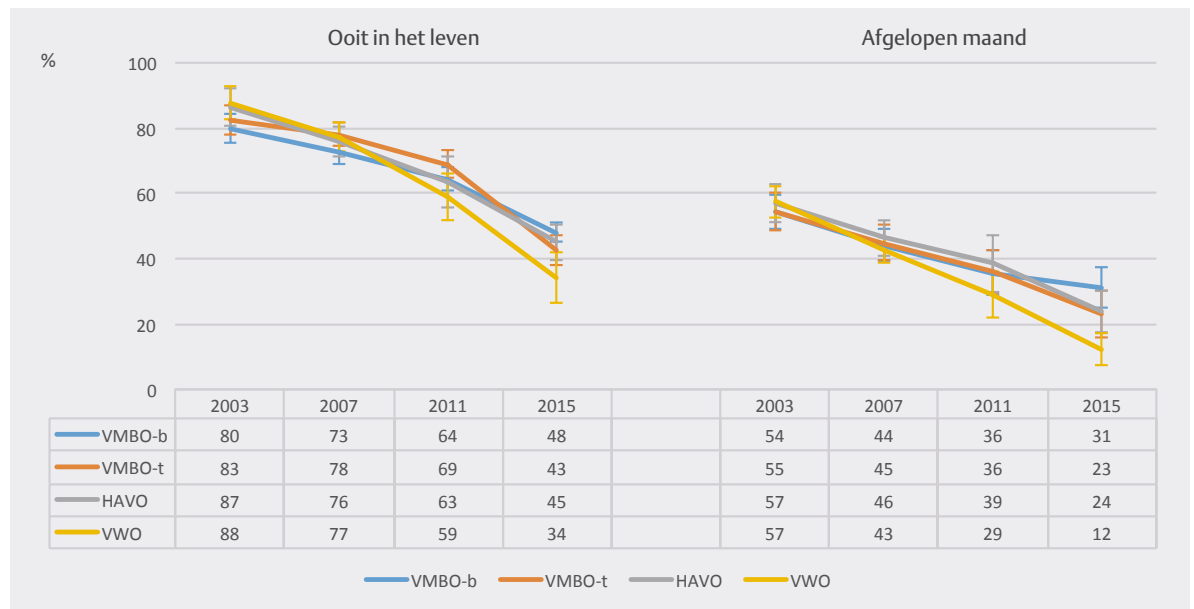
Als gekeken wordt naar alcoholgebruik in de afgelopen maand is een daling zichtbaar van 55 procent in 2003 naar 23 procent in 2015. Op alle schoolniveaus heeft een significante daling plaatsgevonden (figuur 4), maar de absolute daling is op het VWO sterker dan op het VMBO-b en het VMBO-t. In 2015 hebben leerlingen van het

VMBO-b en het VMBO-t vaker in de afgelopen maand een drankje met alcohol gedronken dan leerlingen van het VWO.

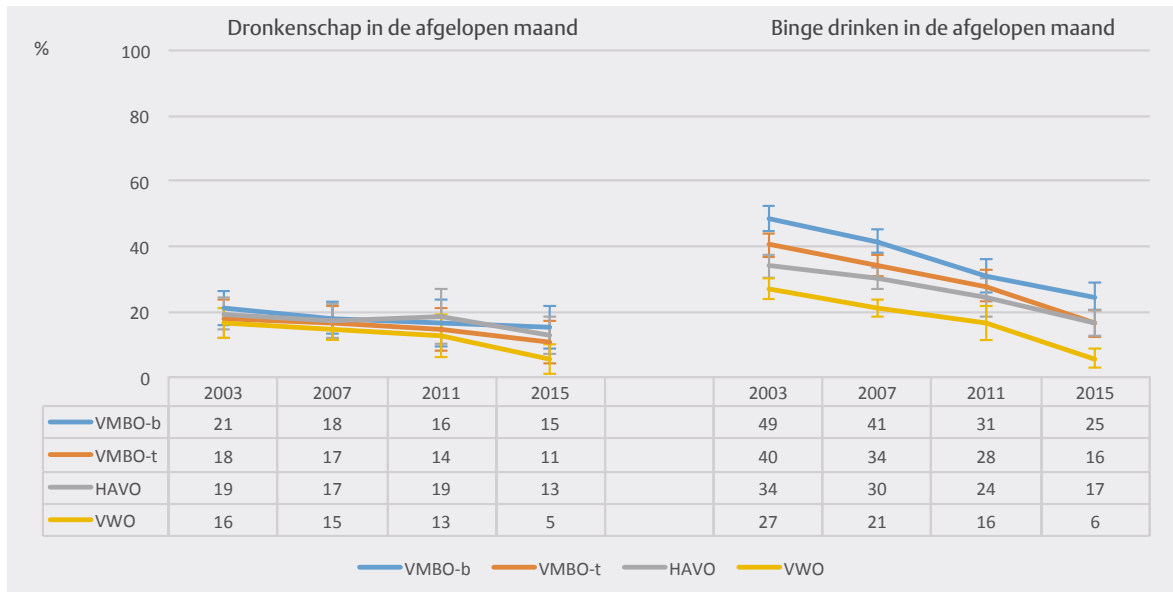
In 2003 was 19 procent van de leerlingen van 12 t/m 16 jaar in de afgelopen maand dronken geweest en dit percentage was in 2015 gedaald naar 11 procent. Op alle schoolniveaus heeft een significante daling plaatsgevonden (figuur 5). In 2015 zijn leerlingen van het VMBO-b vaker in de afgelopen maand dronken geweest dan leerlingen van het VWO (respectievelijk 15% en 5%).

De maandprevalentie van binge drinken (5 of meer glazen bij één gelegenheid) is meer dan gehalveerd van 39 procent in 2003 naar 16 procent in 2015. Op alle schoolniveaus heeft een significante daling plaatsgevonden (figuur 5). In 2015 kwam binge drinken in de afgelopen maand vaker voor bij leerlingen van het VMBO-b dan bij leerlingen van het VMBO-t en het VWO.

Figuur 4. Trends in alcoholgebruik (ooit in het leven en afgelopen maand) naar schoolniveau (in %).

Figuur 5. Trends in dronkenschap en binge drinken (5 of meer glazen bij één gelegenheid) in de afgelopen maand naar schoolniveau (%).

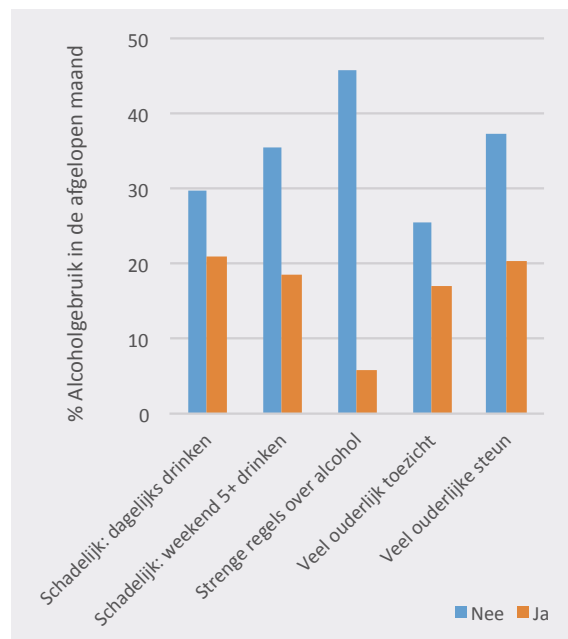
Risicoperceptie

In 2015 dachten vier op de vijf leerlingen (79%) dat het nogal of erg schadelijk is om dagelijks één of twee drankjes met alcohol te drinken. Het alcoholgebruik hangt samen met de risicoperceptie van dagelijks drinken. In 2015 hebben scholieren die veronderstellen dat dagelijks drinken schadelijk is, minder vaak alcohol gedronken (ooit en in afgelopen maand), zij waren minder vaak dronken geweest (afgelopen maand) en zij dronken minder vaak 5 of meer glazen bij één gelegenheid (afgelopen maand). De eerste kolom van figuur 6 illustreert dit voor alcoholgebruik in de afgelopen maand. Van de leerlingen die veronderstellen dat dagelijks drinken *niet* schadelijk is heeft 30% in de afgelopen maand alcohol gedronken. Van de leerlingen die denken dat dagelijks drinken wel schadelijk is drinkt 21%. De veronderstelde schadelijkheid van dagelijks drinken is sinds 2003 bij alle schoolniveaus toegenomen, maar de absolute toename is minder sterk bij VMBO-b leerlingen dan bij de andere drie schoolniveaus (figuur 7). In 2015 denken VMBO-b leerlingen minder vaak dat dagelijks alcohol drinken schadelijk is dan leerlingen van de andere drie schoolniveaus.

In 2015 denken drie op de vier leerlingen dat het schadelijk is om 5 of meer glazen in het weekend te drinken. Deze leerlingen hebben minder vaak alcohol gedronken (ooit en in de afgelopen maand), zijn minder vaak dronken geweest (afgelopen maand) en hebben minder vaak 5 of meer glazen bij één gelegenheid gedronken (afgelopen maand). Ter illustratie, van de scholieren die denken dat het schadelijk is om 5 of meer glazen in het weekend te drinken heeft 18% in de afgelopen maand alcohol gedronken vergeleken met 35% van de scholieren die denken dat het niet schadelijk is (figuur 6, kolom 2).

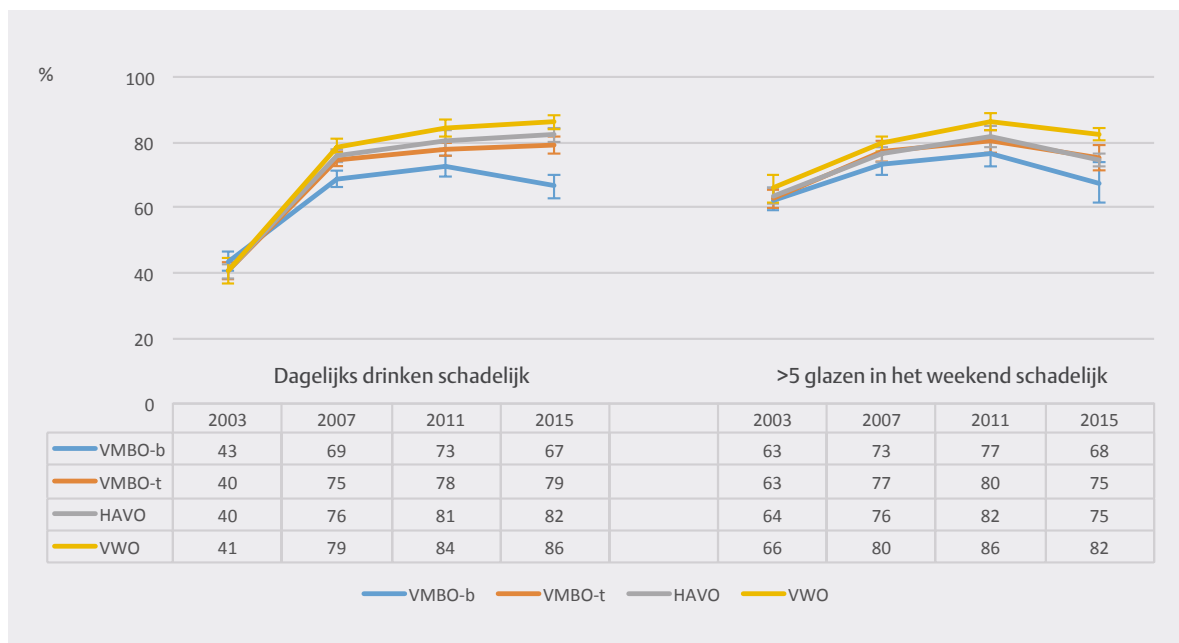
Hoewel de veronderstelde schadelijkheid van 5 of meer glazen drinken sinds 2003 is toegenomen bij alle schoolniveaus (figuur 7), denken VMBO-b leerlingen in 2015 minder vaak dat dit schadelijk is dan leerlingen van de andere drie schoolniveaus.

Figuur 6. Percentage alcoholgebruik in de afgelopen maand (2015) naar risicoperceptie en de rol van de ouders.

Leeswijzer: van leerlingen die denken dat dagelijks drinken niet schadelijk is heeft 30% in de afgelopen maand alcohol gedronken en van leerlingen die denken dat dagelijks drinken wel schadelijk is, is dit 21%.

Figuur 7. Trends in het percentage leerlingen dat aangeeft dat dagelijks drinken en 5 of meer glazen in het weekend drinken schadelijk is, naar schoolniveau.

Rol van de ouders

Scholieren is gevraagd of zij ervaren dat hun ouders strenge regels hanteren over alcoholgebruik. Dit was in 2015 bij 58 procent van de scholieren het geval (tabel 1). Leerlingen waarvan de ouders strenge regels stellen drinken minder vaak (ooit en in de afgelopen maand), zijn minder vaak dronken geweest (afgelopen maand) en hebben minder vaak 5 of meer glazen bij één gelegenheid gedronken (afgelopen maand) dan leerlingen waarvan de ouders geen strenge regels stellen. Van de leerlingen die géén strenge regels ervaren dronk 46% in de afgelopen maand een drankje met alcohol en bij de leerlingen die wél strenge regels ervaren is dit 6% (figuur 6, kolom 3). Uitgesplitst naar schoolniveau is te zien dat leerlingen van het VWO vaker zeggen dat hun ouders strenge regels stellen dan leerlingen op het VMBO-b (respectievelijk 67% en 50%).

Daarnaast is gekeken naar de relatie tussen toezicht en steun van ouders en alcoholgebruik. Scholieren die veel toezicht ervaren drinken minder vaak (ooit en in de afgelopen maand), zijn minder vaak dronken geweest (afgelopen maand) en hebben minder vaak 5 of meer glazen bij één gelegenheid gedronken (afgelopen maand) dan leerlingen die weinig toezicht ervaren (zie voor alcoholgebruik in de afgelopen maand figuur 6, kolom 4). Hetzelfde patroon is zichtbaar bij leerlingen die vinden dat hun ouders veel steun bieden (zie voor alcoholgebruik in de afgelopen maand figuur 6, kolom 5).

Samenvatting

Sinds 2003 is alcoholgebruik (ooit in het leven of in de afgelopen maand alcohol gedronken, dronkenschap in de afgelopen maand en binge drinken in de afgelopen maand) bij alle schoolniveaus significant gedaald. De absolute daling van alcoholgebruik ooit in het leven en in de afgelopen maand was bij het VWO sterker dan bij het VMBO-b. De absolute daling van dronkenschap en binge drinken in de afgelopen maand was op alle schoolniveaus ongeveer gelijk. In 2015 hadden VMBO-b leerlingen vaker alcohol gedronken dan VWO leerlingen.

Mogelijk wordt het hogere alcoholgebruik onder VMBO-b leerlingen verklaard door het minder aanwezig zijn van beschermende factoren. Zowel een hogere risicoperceptie als een betrokken rol van de ouders (strenge regels over alcoholgebruik, veel toezicht en/of veel steun) hangen samen met minder alcoholgebruik (zie ook figuur 6). Met name strenge regels van de ouders over alcohol laat een enorm verschil zien in alcoholgebruik in de afgelopen maand. Omdat juist VMBO-b leerlingen minder vaak deze beschermende factoren rapporteren dan leerlingen van de andere niveaus, zou dit de hogere prevalentie van drinken onder VMBO-b leerlingen mogelijk deels kunnen verklaren.

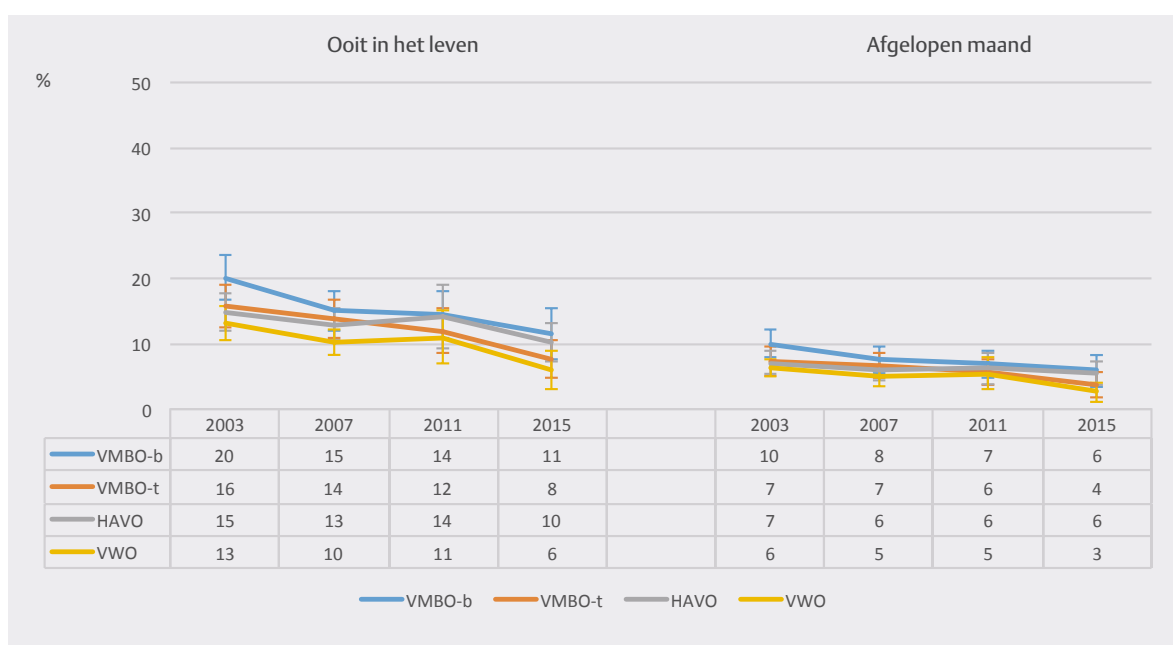

Cannabis

In 2003 had 16 procent van de leerlingen van 12 t/m 16 jaar ooit in het leven cannabis gebruikt (*lifetime* prevalentie), dit percentage was in 2015 significant gedaald naar 9 procent. Na uitsplitsing naar schoolniveau is te zien dat de *lifetime* prevalentie van cannabisgebruik op alle schoolniveaus significant is gedaald (figuur 8). Op geen van de metingen zijn verschillen tussen de schoolniveaus zichtbaar wat betreft de *lifetime* prevalentie van cannabisgebruik.

Als gekeken wordt naar cannabisgebruik in de afgelopen maand is een daling zichtbaar van 8 procent in 2003 naar 4 procent in 2015. Op het VMBO-b, VMBO-t en VWO heeft een daling plaatsgevonden, op de HAVO is geen significante daling zichtbaar (figuur 8). Op geen van de metingen verschillen de schoolniveaus significant wat betreft cannabisgebruik in de afgelopen maand.

Figuur 8. Trends in cannabisgebruik (ooit in het leven en afgelopen maand) naar schoolniveau (in %).

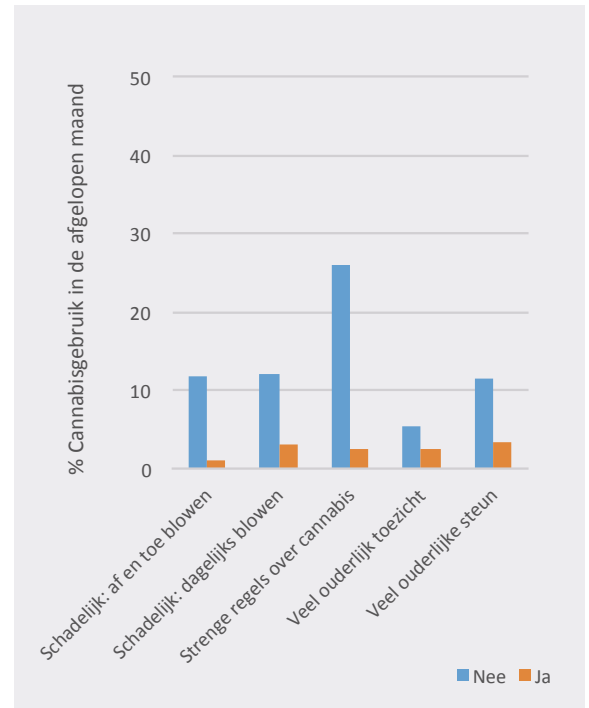
Risicoperceptie

Scholieren is gevraagd of zij denken dat het nogal of erg schadelijk is om af en toe cannabis te gebruiken. In 2015 veronderstelde ruim twee derde van de leerlingen dat dit het geval was (69%). Deze risicoperceptie van af en toe blowen hangt samen met cannabisgebruik. Zo is in 2015 te zien dat scholieren die veronderstellen dat af en toe blowen schadelijk is, minder vaak ooit in het leven en in de afgelopen maand cannabis gebruikten. De eerste kolom van figuur 9 illustreert dit voor cannabisgebruik in de afgelopen maand. Van de leerlingen die géén schadelijkheid van af en toe blowen veronderstellen blowt 12% en van de leerlingen die wél schadelijkheid veronderstellen, is dit 1%. De veronderstelde schadelijkheid van af en toe blowen is sinds 2003 alleen toegenomen op het VMBO-t en het VWO (figuur 10). Als alleen naar 2015 gekeken wordt, is te zien dat leerlingen van het VMBO-b minder vaak veronderstellen dat af en toe blowen schadelijk is dan leerlingen van het VMBO-t en VWO.

In 2015 veronderstelde 86% van de leerlingen dat het schadelijk is om dagelijks te blowen. Scholieren die veronderstellen dat dagelijks blowen schadelijk is, hebben minder vaak ooit in het leven en in de afgelopen maand cannabis gebruikt. Zo heeft 3% van de scholieren die veronderstellen dat dagelijks blowen schadelijk is in de afgelopen maand cannabis gebruikt tegenover 12% van de leerlingen die dit niet veronderstellen (figuur 9, kolom 2). Opvallend is dat op alle schoolniveaus sinds 2003 een significante daling heeft plaatsgevonden in de veronderstelde schadelijkheid van dagelijks blowen. De absolute daling is voor VMBO-b leerlingen het sterkst (figuur 10). Als alleen naar 2015 gekeken

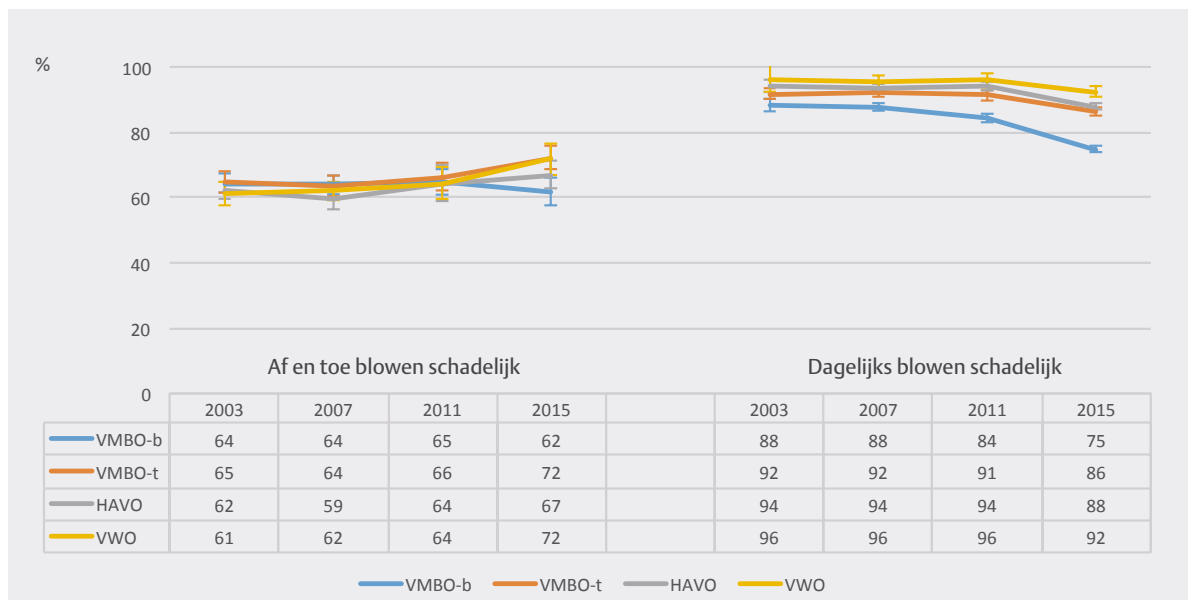
wordt, is te zien dat VMBO-b leerlingen minder vaak veronderstellen dat dagelijks blowen schadelijk is dan leerlingen van de andere drie niveaus.

Figuur 9. Percentage cannabisgebruik in de afgelopen maand (2015) naar risicoperceptie en de rol van de ouders.

Leeswijzer: van leerlingen die denken dat af en toe blowen niet schadelijk is heeft 12% in de afgelopen maand geblowd en van leerlingen die denken dat af en toe blowen wel schadelijk is, is dit 1%.

Figuur 10. Trends in het percentage leerlingen dat aangeeft dat af en toe of dagelijks blowen schadelijk is, naar schoolniveau.

Rol van de ouders

Scholieren is gevraagd of zij vinden dat hun ouders strenge regels hanteren over blowen. Dit was in 2015 bij 92 procent van de scholieren het geval (tabel 1). Leerlingen waarvan de ouders strenge regels stellen, blowen minder vaak ooit in het leven en in de afgelopen maand dan leerlingen waarvan de ouders geen strenge regels stellen. Figuur 9 (kolom 3) illustreert dit voor cannabisgebruik in de afgelopen maand. Van de leerlingen die géén strenge regels ervaren blowde 26% in de afgelopen maand en bij de leerlingen die wél strenge regels ervaren is dit 3%. Uitgesplitst naar schoolniveau zijn geen verschillen te zien, scholieren van elk schoolniveau geven even vaak aan dat de ouders strenge regels stellen over blowen.

Daarnaast is gekeken naar de relatie tussen toezicht en steun van ouders en cannabisgebruik in de afgelopen maand. Scholieren die veel toezicht ervaren blowen minder vaak (ooit en in de afgelopen maand; zie voor cannabisgebruik in de afgelopen maand figuur 9, kolom 4). Ook als scholieren vinden dat hun ouders veel steun bieden blowen zij minder vaak ooit in het leven en in de afgelopen maand (zie voor cannabisgebruik in de afgelopen maand figuur 9, kolom 5).

Samenvatting

Sinds 2003 is cannabisgebruik (ooit in het leven of in de afgelopen maand) bij bijna alle schoolniveaus significant gedaald, alleen bij de HAVO is de daling niet significant. Er zijn in 2015 geen significante verschillen zichtbaar in de prevalentie van cannabisgebruik tussen de schoolniveaus.

Ook voor cannabisgebruik zijn de beschermende factoren in beeld gebracht. Met name strenge regels van de ouders over blowen hangt sterk samen met minder cannabis gebruik. Ook een hogere risicoperceptie van dagelijks blowen speelt een beschermende rol dus het is zorgwekkend dat deze risicoperceptie op alle schoolniveaus is afgenomen.

Cannabisgebruik komt even vaak voor bij de verschillende schoolniveaus, maar vaker bij leerlingen waar beschermende factoren afwezig zijn. Het is opvallend dat VMBO-b leerlingen niet vaker blowen terwijl de meeste beschermende factoren (hoge risicoperceptie, veel steun en veel toezicht van de ouders) hier minder vaak aanwezig zijn. Dit wordt mogelijk verklaard door het feit dat de factor die het sterkste samenhangt met cannabisgebruik: 'strenge regels over blowen', door leerlingen van de verschillende schoolniveaus in gelijke mate wordt gerapporteerd.

Discussie

In algemene zin kan geconcludeerd worden dat het gebruik van tabak, alcohol, en cannabis zich gedurende de afgelopen 15 jaar onder leerlingen van alle schoolniveaus gunstig heeft ontwikkeld. Er is de afgelopen jaren sterk ingezet op het terugdringen van alcohol- en tabaksgebruik onder jongeren, waarbij ouders een belangrijk speerpunt zijn geweest. Daarnaast zijn er verschillende wettelijke maatregelen ingevoerd zoals een rookverbod in de horeca en een verhoging van de leeftijdsgrens voor de verkoop van alcohol en tabak naar 18 jaar. In het kielzog hiervan hebben ook scholen het beleid aangescherpt en zijn steeds meer scholen 'rook- en alcoholvrij' [3]. Alhoewel we op basis van dit onderzoek niet kunnen vaststellen of preventieactiviteiten en/of wettelijke maatregelen een bijdrage hebben geleverd aan de daling in het middelengebruik onder jongeren, lijkt dit waarschijnlijk. Daarvan uitgaande, wijzen de bevindingen in deze factsheet erop dat het preventiebeleid leerlingen van alle schoolniveaus heeft bereikt. Wel valt op dat de afname in gebruik niet altijd even sterk is voor de verschillende schoolniveaus. Dit suggereert dat het preventieaanbod mogelijk voor de verschillende opleidingsgroepen niet altijd in gelijke mate effectief is geweest.

Hieronder gaan we meer in detail in op de bevindingen.

Roken

Als het gaat om roken scoren VMBO-b leerlingen beduidend hoger, waarbij vooral de verschillen met VWO leerlingen groot zijn. Het percentage VMBO-b leerlingen dat in de afgelopen maand heeft gerookt is in 2015 nog altijd 4 maal zo hoog als onder VWO leerlingen. Dagelijks roken komt vrijwel niet voor onder VWO leerlingen terwijl 7% van de VMBO-b leerlingen dagelijks rookt. Dit heeft belangrijke consequenties. Lager opgeleide mensen leven gemiddeld korter en in minder goede gezondheid dan mensen met een hoger opleidingsniveau [4]. Roken is in Nederland de belangrijkste vermijdbare risicofactor voor ziekte en sterfte en draagt hier dus in belangrijke mate aan bij (rokeninfo.nl). Door roken verder terug te dringen onder laagopgeleiden kunnen belangrijke stappen worden gezet in het verkleinen van de bestaande sociaal economische gezondheidsverschillen. Met name preventiebeleid gericht op jongeren is daarbij essentieel omdat de meeste rokers voor hun 18^e jaar zijn gestart met roken en eenmaal begonnen met roken is stoppen moeilijk [5]. Hier ligt dus nog een belangrijke taak voor preventie.

Referenties

1. Van Dorsselaer S, Tuithof M, Verdurmen J, Spit M, van Laar M & Monshouwer K. (2016). *Jeugd en riskant gedrag 2015*. Kerngegevens uit het Peilstationsonderzoek Scholieren. Utrecht: Trimbos-instituut.
2. Koning IM (2011). *Prevention of alcohol use in early adolescents: A joint venture of schools and parents*. Utrecht: Utrecht University.
3. Tuithof M, van Dorsselaer S & Monshouwer K. (2017). Het beleid van scholen rond tabak, alcohol en cannabis. Utrecht: Trimbos-instituut.
4. Pharos (2014), Factsheet Sociaal Economische Gezondheidsverschillen (SEGV). http://www.pharos.nl/documents/doc/factsheet_sociaal_economische_gezondheidsverschillen.pdf
5. Blankers M & van Laar M. (2013). Interventies stoppen met roken voor jongeren. Utrecht: Trimbos-instituut.

Colofon

Trimbos-instituut
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030 – 297 11 00

Auteurs
Marlous Tuithof, Saskia van Dorsselaer,
Karin Monshouwer

Vormgeving en productie
Canon Nederland N.V.

Beeld
www.istockphoto.com

Financiering
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn
en Sport

Bestelinformatie
Deze uitgave is als download beschikbaar
of te bestellen via [www.trimbos.nl/
webwinkel](http://www.trimbos.nl/webwinkel) met artikelnummer AF1531

© 2017, Trimbos-instituut, Utrecht
Alle rechten voorbehouden. Het
overnemen van teksten is toegestaan,
mits met de juiste bronvermelding.

Alcohol

Op alle schoolniveaus is het alcoholgebruik sinds 2003 sterk afgenomen, maar de daling lijkt het sterkst onder VWO-leerlingen. Wat betreft alcoholgebruik zijn de opleidingsverschillen dus toegenomen, met in 2015 de hoogste percentages onder VMBO-b leerlingen. De verschillen tussen VMBO-b, VMBO-t en HAVO zijn relatief klein, maar er zijn duidelijke verschillen met VWO leerlingen. Met name als het gaat om 'binge' drinken (5 of meer glazen bij één gelegenheid) valt op dat VWO leerlingen (6%) beduidend lager scoren dan de leerlingen van de andere opleidingsniveaus. Dit lijkt er op te wijzen dat het preventiebeleid rond alcoholgebruik vooral effectief is geweest voor VWO leerlingen en aanpassingen gericht op een betere afstemming op de andere schoolniveaus gewenst zijn.

Cannabis

Het gebruik van cannabis is sinds 2003 onder leerlingen van alle schoolniveaus gedaald. In 2015 lijken de percentages op het VWO het laagst, maar de verschillen zijn niet significant. Ook het stellen van strenge regels door de ouders verschilt niet tussen de schoolniveaus. Er zijn in deze periode enkele landelijke campagnes uitgevoerd, zoals 'Er valt meer te weten over cannabis' in 2004/2005 en 'Je bent niet gek als je niet blowt in 2006'. De laatste grootschalige, landelijke campagne: 'Je kind en roken, drinken en blowen. Hoe pak jij dat aan?', richtte zich op ouders en werd in 2011 uitgevoerd. Mogelijk hebben deze campagnes een bijdrage geleverd aan de afname van het cannabisgebruik onder scholieren, maar dit is niet met zekerheid vast te stellen. Immers, ook andere factoren kunnen een rol gespeeld hebben zoals de daling van het aantal rokers en de afname van het aantal coffeeshops (met name in de buurt van scholen).

Aanknopingspunten voor preventie

De resultaten van het onderzoek tonen enkele belangrijke aanknopingspunten voor preventie. Opvallend is dat de VMBO-b leerlingen de schadelijkheid van middelengebruik consequent lager inschatten vergeleken met leerlingen van de andere schoolniveaus (m.u.v. af en toe blowen, waar het verschil niet significant is). Het overbrengen van informatie over schadelijkheid van middelengebruik op VMBO-b leerlingen lijkt daarmee minder effectief te zijn geweest. Inmiddels zijn er in het kader van de NIX18 campagne (niet roken en drinken onder de 18 jaar) al stappen gezet in de vorm van een deelcampagne niet-roken die zich specifiek richt op de doelgroep jongeren in het VMBO (en MBO). Daarnaast is op het VMBO (en MBO) onderzoek gedaan naar het sociale media gedrag en rolmodellen van jongeren om zo preventieactiviteiten beter af te kunnen stemmen op deze groep.

Opvallend is verder dat de veronderstelde schadelijkheid van het drinken van 5 of meer glazen in het weekend tussen 2011 en 2015 op alle schoolniveaus enigszins is gedaald. Dit geldt eveneens voor dagelijks blowen. Op basis van deze 2 meetmomenten is het nog te vroeg om vast te stellen of hier sprake is van een trend, maar het lijkt belangrijk de toekomstige ontwikkeling hierin nauwgezet te volgen.

Naast risicoperceptie kunnen ook ouders een belangrijke rol spelen als het gaat om middelengebruik door hun kinderen. Met name het hanteren van strenge regels rondom gebruik lijkt een sterke, beschermende factor [2]. Opvallend is dat leerlingen van het VMBO-b minder vaak strenge ouderlijke regels rapporteren over alcohol en tabak dan leerlingen van de andere schoolniveaus. Ook de beschermende factoren ouderlijke steun en ouderlijk toezicht worden minder vaak door leerlingen van het VMBO-b gerapporteerd dan op andere schoolniveaus. Het betrekken van ouders bij preventie en het stimuleren van ouders om strenge regels te stellen omtrent het gebruik van alcohol en tabak is de afgelopen jaren een belangrijk speerpunt geweest in preventieactiviteiten. Dit beleid lijkt effectief te zijn geweest, maar mogelijk minder voor leerlingen van het VMBO-b waar de beschermende ouderlijke factoren minder aanwezig zijn dan onder leerlingen van de andere schoolniveaus. Mogelijk zijn deze ouders minder goed bereikt door het preventieaanbod of hebben zij meer of andere handvatten nodig om strenge regels te kunnen stellen en ouderlijke steun en toezicht te kunnen verbeteren. Nader, kwalitatief onderzoek is nodig om deze vraag goed te kunnen beantwoorden.